pindala ja selle viljakust tõsta parema väetamise ja põhjalikuma harimisega. Nii kujuneski, et uue põllutulundusliku süsteemi läbiviimine mõisais halvendas väga mitmes suunas talude tulunduslikku seisundit, eriti just talumaa mõisastamisega ja selle kõrval talude teoorjuse suurendamisega. Mõlemal alal andis talurahva »priiuse« seaduste alusel vabaleping ja talupoegade tulunduslikkude kaitsemääruste puudumine mõisale vaba teotsemisvõimaluse. Niisuguseis tingimusis halvenes talurahva tulunduslik seisund viimse äärmuseni. Lisaks sellele tulid veel sagedasti korduvad viljaikaldused; need olid eriti suured Liivimaal 1840. ja 1844. a., mille tagajärjel talurahvast tabas otsene nälg. Meeleheitele aetud talurahva seas vallandus 1841. a. terav käärimine. Levinud kuulduste mõjul, nagu antaks Liivimaa talurahvale soodsail tingimusil Venes maad, hakkas talupoegi rohkel arvul omavoliliselt Riiga ilmuma, kus nad sattusid ühendusse kohaliku õigeusu piiskopi Irinarch'iga (vt.) ja temale alluva vaimulikkonnaga, mille tagajärjel käärimine veel enam suurenes. Et aga kuidagi pääseda oma väljakannatamatult raskest seisundist, lasksid talupojad end üles kirjutada õigeusku siirdumiseks. Kohati kujunes käärimine otseseks vastuhakkamiseks valitsusvõimudele (nagu Pühajärvel sept. 1841). Kodanlikkude võimude poolt tarvitusele võetud karmide surve-abinõudega ja rohkearvuliste sõjavägede maaletoomisega summutati küll käärimine. Kuid see vallandus uuesti 1845. a. ja võttis nüüd järjekindlalt vene-õigeusku siirdumise kuju. Valitsusvõimud ei tõkestanud enam seda liikumist nagu varemini, vaid ümberpöördult soodustasid seda (vt. Filaret, Golovin). Lühikese ajaga — 1848. a. sügiseks — tõusis Põhja-Liivimaal eesti õigeusuliste koguduste arv 46-ni, millel oli üle 65 000 liikme. Siit peale aga jäi talurahva õigeusku siirdumine massilise liikumisena pikemaks ajaks seisma; sest rahvas jõudis juba kindlamalt veenduda, et lootused maistele kasudele õigeusku pöördumise tagajärjel on ikkagi põhjendamatud. Samas suunas mõjus ka kõrgemate valitsusvõimude tagasihoidlikumaks muutunud politika vene-õigeusu levitamise alal (vt. Suvorov). Talurahva käärimine Liivimaal, eriti 1841. a., pani liikuma agraarseadusandluse küsimuse. Et hoida siin rüütelkonna käes algatust, moodustas aadlikonvent 1841. a. oktoobris agraarküsimuse harutamiseks komisjoni, mis kokku tuli Tartus järgm. a. jaanuaris. Selle komisjoni ettepanekute läbivaatamiseks 1842. a. veebruaris kokkutulnud Liivimaa maapäeval, mis kujunes vana- ja vabameelse aadlipartei terava vastolu tagajärjel äärmiselt tormiseks, viisid vabameelsed H. Fölkersahm'i (vt.) juhatusel reas tähtsamais küsimusis oma seisukohad läbi. Kuid Peterburis, kus tol ajal olid talurahva küsimuse käsitlemisel puhumas hoopis tagurlised tuuled, saavutasid Liivimaa vanameelsed G. Nolcken'i (vt.) juhatusel sealses Liivimaa agraarküsimuse harutamiseks moodustatud erilises komisjonis täieliku võidu. Samuti jäid nad võitjaks Liivimaa erakorralistel maapäevadel 1842. a. detsembris ja 1844. a. septembris. Vanameelsete võidu tulemusena, osalt aga kompromissina valitsuse esindajate seisukohtadega pandi maksma 1845. a. sügisel »täiendavad määrused Liivimaa 1819. a. talurahvaseadusele« (n. n. 77 §). Nendes jäi täies ulatuses maksma 1819. a. seaduse põhimõte, mis kindlustas mõisnikele piiramatu omandus- ja kasutamisõiguse maa peale. Kõige olulisemaks uuenduseks oli määrus, et teorendi lepingus oleks täpsalt kindlaks määratud talu teo suurus, liik ja aeg, kusjuures siin ülemääraks pidid olema vakuraamatute normid. 77 täiendusparagrahvi jäid maksvaiks ainult mõneks a.-ks ja nende mõju Liivimaa agraarolude korraldamisel oli väga väike. 1845. a. uuesti vallandunud talurahva käärimise mõjul tuli Liivimaal maksva agraarkorra revideerimise küsimus uuesti päevakorda. Peterburis moodustati 1846. a. alul selleks eriline komitee, millele samal a. tehti ülesandeks ka Eestimaa agraarreformi eelnõu välja töötada ja mis hiljemini (1876. a.-ni) etendas Läänemeremaade Komiteena (Ostseekomitee) silmapaistvat osa Liivi- ja Eestimaa agraarseadusandluses. Nimetatud komitee koostus keisri määratud esinikust, kõrgemaist Vene võimukandjaist, peamiselt ministritest ja nende abidest ning asjaosaliste rüütelkondade esindajaist. Selles komitees õnnestus Fölkersahm'il oma seisukohad üldiselt läbi viia, samuti ka Riias rüütelkonna komisjonis ja Liivimaa erakorralisel maapäeval 1847. a. Uue Liivimaa talurahva-seaduse kinnitas keiser 9. VII 1849. Selle olulisemaiks põhijooniks oli ühest küljest suurema osa talumaa kindlustamine talurahvale ja teiselt poolt raharendi ja talumaa müügi soodustamine. Mõisamaaks arvatud pindala jäi endiselt mõisnikule piiramatult kasutada. Samuti eraldati talumaast osa kvootena mõisniku vabasse käsutusse. Muu osa talumaast, mida seadus nimetab »orjusemaaks«, pidi jääma ainult talurahva kogukonna liikmete kasutada. Rendiliikidest tunnustas seadus normaalseks ja igapidi soodustatavaks ainult raharendi. Agraarolude arendamise taotletavaks lõppsihiks seadis uus seadus talumaa müügi eraomanduseks, mida pidi soodustama selleks asutatav talurahva rentpank. Eestimaal al-